

1. *Plusia gamma* L., die in den Jahren 1922 und 1928 massenhaft und allgemein erschien. Die Raupen wurden von dem Pilze *Entomophthora plusiae* Giard fast vollständig vernichtet und so war die unverhoffte Kalamität beseitigt.

2. *Agrotis* sp., in den Jahren 1926, 1928 massenhaft, aber nur örtlich.

3. *Phlyctaenodes sticticalis* L., im Jahre 1921 massenhaft und allgemein.

4. *Cassida nebulosa* L., in den Jahren 1926, 1927 massenhaft, örtlich.

5. *Silphidae*, in den Jahren 1925, 1926 massenhaft, örtlich.

6. *Aphis rumicis* L., in den Jahren 1926, 1927 massenhaft, örtlich; im Jahre 1928 massenhaft und allgemein.

7. *Tipulidae*, in den Jahren 1926, 1927 massenhaft, nur örtlich.

8. *Pegomyia conformis* Fall., im Jahre 1925 massenhaft, nur örtlich; im Jahre 1926 massenhaft und allgemein.

Ausserdem sind noch *Melolontha melolontha* L., *Phyllopertha horticola* L., *Elateridae*, *Tanymecus palliatus* F. und *Gryllotalpa vulgaris* Latr. erwähnt.

Pomnik szarańczy wędrowniej.

(Ein Denkmal der Wanderheuschrecke).

1 rycina w tekście. — 1 Textfigur.

podał

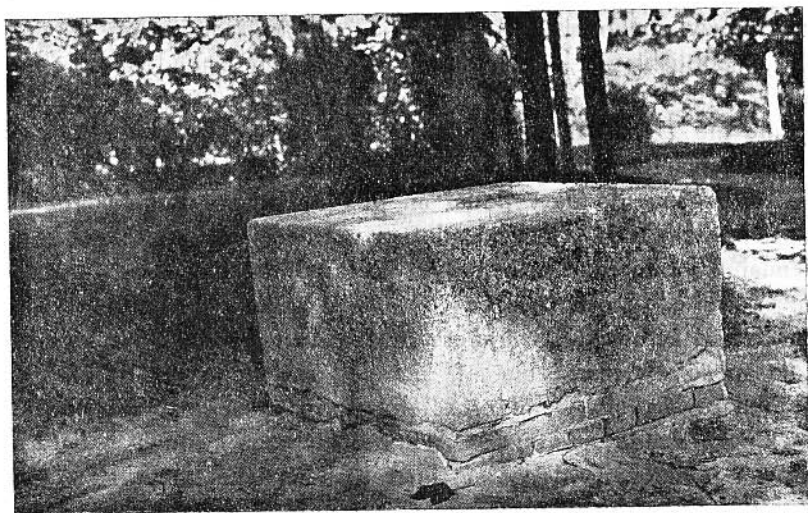
A. KOZIKOWSKI.

W Zwierzyńcu nad Wieprzem, siedzibie centralnego zarządu Ordynacji Zamoyskiej, znajduje się w parku oryginalny pomnik. Jest on bowiem poświęcony ostatniemu, masowemu pojawieniu się w tej okolicy szarańczy wędrowniej (*Pachytylus migratorius* L.).

Park znajduje się po prawej stronie gościńca, wiodącego ze stacji kolejowej Zwierzyniec-wieś do miasta powiatowego Biłgoraj, a rozpoczyna się za głównymi budynkami administracyjnymi i kasynem urzędniczym, tam, gdzie po lewej stronie gościńca rozlewa się staw z kościółkiem na wyspie. Pomnik łatwo zobaczyć można z gościńca, gdyż stoi on około 15 kroków od gościńca i po lewej stronie głównego wejścia do parku.

Pomnikiem (patrz rycina) jest blok piaskowcowy, którego szerokość i długość wynosi około 122 cm, a wysokość około 65 cm. Spoczywa on, jak zresztą widać z fotografii, na fundamencie, wymurowanym z cegieł.

Górna oraz dwie boczne powierzchnie tej kostki noszą napisy następujące: W środku górnej powierzchni znajduje się napis „Na pamiątkę wystąpienia szarańczy wędrowniej, przybyłej w te okolice w d. 27 sierpnia 1...”. Roku odczytać nie można, gdyż 3 ostatnie cyfry zniszczyła zbrodnicza ręka. Naokoło tego głównego napisu wyryte są nazwy 8 okolicznych miejscowości, a mianowicie: „Czołomyja, Przeorsk, Wólka, Ulów, Krasnobród, Zielone, Łabunie, Szarawola“.

Ryc. 1.

Fot. Prof. Kozikowski.

Na boku wystawionym ku zachodowi widnieje napis: „Wyniszczono szarańczy żywej korcy 656, wykopano jaj tego owadu garnicy 555 $\frac{1}{2}$. Użyto do tego robocizny pieszej dni 14000“.

Na boku wschodnim czytamy: „Bóg pogroził ludowi, ale z wiarą praca rozbraja jego gniewy i klęskę odwraca“.

Chcąc dojść zniszczonej daty, zwróciłem się do znanego entomologa p. Fejfera w Płoskiem pod Zamościem, długoletniego pracownika ordynacji, i od niego dowiedziałem się przedewszystkiem, że pomnik w dzisiejszem swoim miejscu stoi dopiero od

r. 1902, czyli od czasu założenia parku, a przeniósł go tu dawniejszy dyrektor lasów ordynacji p. Prüfer. Pierwotnie stał ten pomnik pomiędzy miasteczkiem Józefowem, a wsią Hamernią. Bliżej jednak miejsca tego p. Fejfer określić nie mógł. To jednak już wystarczy do poznania materiału skalnego pomnika. Jak już wspomniałem jest to blok piaskowcowy, a jeżeli mu się bliżej przyjrzymy, widzimy, że lepiszczem jest wapień, zawierający liczne muszelki. Tego samego rodzaju skały znajdują się, jeżeli się nie mylę, w romantycznej i krajobrazowo cudnej dolinie potoku Sopotu, płynącego przez Hamernię i tworzącego blisko ruin dawnej hamerni wcale ładne wodospady. Z tego samego niezawodnie materiału skalnego zbudowana była, dziś w ruinach leżąca hamernia i grobla na Sopocie. Trudno mi atoli rozstrzygnąć, czy blok pomnikowy pochodzi z dna lub ścian potoku Sopotu, czy też z jakiegoś pobliskiego kamieniołomu, dziś może zaniedbanego. Zapewne jednak uważać można, zdaje mi się, że ustawiono go pierwotnie nie zbyt daleko od miejsca pochodzenia bloku, a więc w samej Hamerni lub blisko tej miejscowości.

Odnosnie do daty podał mi p. Fejfer po długich kombinacjach rok „1864“, lecz absolutnej pewności co do tego roku nie miał. Wobec tego trzeba było sięgnąć do literatury. Uprzeżmości prof. J. Łomnickiego zawdzięczam wypożyczenie broszurki pod tytułem: „Szarańcza opisana szczegółowo i z wyłożeniem sposobów niszczenia jej, przez Józefa Gluzińskiego, członka towarzystw rolniczych i towarzystwa lekarskiego kamienieckiego. Rzecz przejrzana w Warszawie przez krajowych naturalistów i pomnożona dodaniem Instrukcji wydanej przez Rząd Gubernialny Lubelski dla niszczących szarańczę. Z wizerunkiem owadu i narzędzi przy niszczeniu go używanych. Warszawa 1861“.

Z przedmowy do tego dziełka, napisanej 15 listopada 1860 r. przez Antoniego Wagę, dowiadujemy się, że „szarańcza tego roku zagroziła niektórym południowym stronom Królestwa“. Pod koniec przedmowy pisze jej autor, że przeglądnął i poprawił wspólnie z Taczanowskim traktat Gluzińskiego, „po którym z upoważnienia Komisyi Rządowej Spraw Wewnętrznych umieścił oraz urzędową Instrukcją ułożoną przez Rząd Gubernialny dla gubernii Lubelskiej dotkniętej, jak wiadomo, przylotem szarańczy zeszłego roku“. Ponadto podaje Brehms Thierleben (wyd. 2. t. IX, str. 551) dla „południowej Rosji“ lata 1859—61, jako ostatni pojaw masowy

szarańczy, ilustrując na stronie poprzedniej walkę z szarańczą, gdzie mężczyzna w rogatywce, a więc niezawodnie Polak, walczy, uzbrojony w cepy.

Z powyższego zaś wynika chyba niezbicie, że szarańcza wystąpiła w Lubelskiem, a więc i w Zamoyszczyźnie w r. 1859 i tę datę, którą niezawodnie zawierał pomnik, wyrąbała zbrodnicza ręka.

Z Instytutu Ochrony lasu Politechniki Lwowskiej

Zusammenfassung.

Der Verfasser beschreibt ein Denkmal (siehe Abbildung) der Wanderheuschrecke (*Pachytylus migratorius* L.), welches seit 1902 im Parke der Ortschaft Zwierzyniec nad Wieprzem, dem Sitz der zentralen Verwaltung der gräflich Zamoyski'schen Fideikommissherrschaft Zamość (Wojewodschaft Lublin), steht, das aber ursprünglich zwischen dem Städtchen Józefów und dem Dorf Hamernia aufgestellt war.

In der Aufschrift des Sandsteinblockes hat eine unberufene Hand die 3 letzten Ziffern der Jahreszahl herausgeschlagen, doch der Verfasser ergänzt die fehlenden Ziffern auf Grund der einschlägigen Literatur auf „1859“. Mit dieser Ergänzung lautet die Aufschrift in der Übersetzung: „Zum Andenken an das Auftreten der Wanderheuschrecke, welche in dieser Gegend am 27 August 1859 erschien“. Die Aufschrift umgeben 8 Dorfnamen: „Czołomyja, Pręcorsk, Wólka, Ulów, Krasnobród, Zielone, Łabunie, Szarawola“. Die westliche Seite des Blockes trägt die Aufschrift: „Es wurden vertilgt 656 Scheffel lebender Wanderheuschrecken; es wurden ausgegraben 555½ Metzen Eier dieses Insektes. Dazu verwandte man 14.000 Arbeitstage“. Auf der östlichen Seite des Blockes befindet sich der Spruch: „Gott drohte dem Volke, doch die im Glauben ausgeführte Arbeit entwarfnet seinen Zorn und wendet die Kalamität ab“. Die Jahre 1859–61 gibt als letztes Massenaufreten im „südlichen Russland“ (Polen) auch Brehm's Thierleben (2 Aufl. Bd. IX. Ste 551) an. Den Kampf mit der Wanderheuschrecke illustriert daselbst ein Bild, auf dem ein Mann mit einer 4-eckigen Krakauer Mütze, also wahrscheinlich ein Pole, mit einem Dreschpflegel bewaffnet ist.

Aus dem Institut für Forstschutz der polytechnischen Hochschule zu Lwów.